

Anna Paterek

**MIĘDZY POPULIZMEM, NIEMIECKIM SZOWINIZMEM
I AUSTRIACKIM PATRIOTYZMEM – JÖRG HAIDER I FPÖ**

Wprowadzenie

Udział skrajnie prawicowej Austriackiej Partii Wolnościowej (FPÖ) w gabinecie koalicyjnym z Austriacką Partią Ludową (ÖVP) w lutym 2000 r. wstrząsnął międzynarodową opinią publiczną. Dojście do władzy partii otwarcie lansującej w swojej kampanii wyborczej eurosceptycyzm i wykorzystującej nastroje ksenofobiczne w społeczeństwie austriackim, uruchomiło stanowczą reakcję państw Unii Europejskiej, środowisk żydowskich, środków masowego przekazu, a także austriackiej elity intelektualnej i przedstawicieli świata kultury i sztuki. Sankcjom UE towarzyszyła analiza politycznej natury FPÖ i jej stosunku do unijnych wartości, przedstawiona we wrześniu 2000 r. w raporcie tzw. Trzech Mędrców. Sukces wyborczy tej partii łączony jest nierozdzielnie z przywództwem Jörga Haidera (1986–2000), dwukrotnego premiera rządu krajowego Karyntii (1989–1999 i 1999–2008) i szefa utworzonego po rozłamie FPÖ w 2005 r. Sojuszu na rzecz Przyszłości Austrii (BZÖ). Obie partie populistyczne odniosły znaczne zwycięstwo w przedterminowych wyborach do Rady Narodowej w 2008 r. – FPÖ uzyskała 17,5%, a BZÖ 10,7% głosów, jednakże nie zostały one uwzględnione w przetargach gabinetowych. 11 października 2008 r. charyzmatyczny polityk zginął w wypadku samochodowym. W konsekwencji, z powodu osłabienia po śmierci Haidera silnie spersonalizowanej prawicy austriackiej, przywódcy FPÖ i BZÖ zdecydowali o połączeniu sił na wzór niemieckiej CDU/CSU.

Celem analizy jest omówienie specyfiki austriackiego populizmu, jego uwarunkowań, a także zarysowanie ideologiczno-programowej ewolucji Austriackiej Partii Wolnościowej pod rządami Haidera. Teza opracowania wypływa w związku z powyższym z pytania o przyczyny wpływu charyzmatycznych populistycznych przywódców, którzy posiadając zdolność sugestywnego oddziaływania, wzbudzają zbiorowe namiętności i zarazem fascynację opinii publicznej, wśród zarówno zwolenników, jak i przeciwników. Jednocześnie mają oni predyspozycje do łatwego upolityczniania konfliktów tożsamościowych, istniejących we współczesnych społeczeństwach demokratycznych. Mając na uwadze złożoność i wielowątkowość badanej problematyki, przedstawione zostaną wybrane jej elementy, pozwalające na weryfikację przyjętych założeń.

Czynniki determinujące znaczenie Wolnościowej Partii Austrii

Analizując wzrost popularności i sukcesy wyborcze FPÖ po objęciu kierownictwa przez Jörga Haidera w 1986 r., należy przybliżyć wewnętrzne uwarunkowania austriackiej sceny politycznej i społecznej – jej bowiem niedoskonałości stanowiły podstawę dla rozwinięcia atutów partii i stworzyły duże pole manewru do działań populistycznych. Zatem doszukując się przyczyn zaistnienia klimatu sprzyjającego populistom, podkreśla się specyficzne cechy austriackiego krajobrazu politycznego, który ukształtował się po 1945 r.

II Republika uważana była za wzorcowy przykład zinstytucjonalizowanego systemu konsensualnego kompromisu politycznego (ang. *consociational democracy*) pomiędzy dwoma ugrupowaniami: Austriacką Partią Ludową (ÖVP) i Socjalistyczną Partią Austrii (SPÖ). Elity polityczne tych dwóch dominujących bloków, socjalistycznego i chadeckiego, rozwinęły system wzajemnych gwarancji udziału we władzy, mający pozwolić na możliwie wysoką odporność politycznego procesu decyzyjnego i w efekcie gwarantować jego „hiperstabilność”¹. Z szeregów tych partii rekrutował się nie tylko najważniejszy personel struktur rządowych i parlamentarnych, ale także kadra kierownicza upaństwowionych po II wojnie światowej gałęzi gospodarki, banków, szkolnictwa. Do 2000 r. tylko raz, w latach 1983–1986, doszło do rządów koalicji minimalnie zwycięskiej (*minimum winning coalition*), natomiast przeważającą formą sprawowania władzy w II Republice była wielka koalicja (w latach 1945–1966 i 1986/1987 do 1999/2000) lub rządy jednej partii (w latach 1966–1983)². Tak ukształtowana kultura polityczna była w dużej mierze konsekwencją uwarunkowań historycznych.

¹ A. Pelinka, *Die FPÖ im internationalen Vergleich. Zwischen Rechtspopulismus, Deutschnationalismus und Österreich-Patriotismus*, „Conflict & Communication Online” 2002, Vol. 1, No. 1; L. Probst, *Die Erzeugung „vorwärtsgerichteter Unruhe“. Überlegungen zum Charisma von Jörg Haider*, „Vorgänge – Zeitschrift für Bürgerrechte und Gesellschaftspolitik” 2002, No. 4, www.lotharprobst.de/fileadmin/user_upload/redakteur/Publikationen/Charisma_Haider.pdf, [kwiecień 2011].

² A. Pelinka, *Die FPÖ in der vergleichenden Parteienforschung. Zur typologischen Einordnung der Freiheitlichen Partei Österreich*, „Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft” 2002, No. 3, s. 284.

Trzeci, tradycyjny obóz polityczny, „wszechniemiecki” – z którego wywodzi się FPÖ, w wyniku wykluczenia członków NSDAP z życia publicznego w latach 1945–1949, nie miał decydującego wpływu na kreowanie austriackiej sceny politycznej w okresie powojennym. Z kolei upaństwowienie najważniejszych gałęzi przemysłu, sektora energetycznego czy banków po 1945 r. „nie było wyrazem socjalistycznych ideałów, lecz ekonomicznej próżni”³. Stworzyło ono jednocześnie korzystne ramy dla rozwoju państwa partyjnego i korporacjonizmu, rozwinięcia wpływów partii na najważniejsze sektory gospodarki oraz implikowało bardziej kompromisową współpracę elit politycznych z monopolistycznie zorganizowanymi związkami zawodowymi, zrzeszonymi od 1945 r. w Austriackiej Federacji Związków Zawodowych (ÖGB).

Owoce tego procesu jest austriacki korporacjonizm, którego istotę stanowi sieć instytucji, funkcjonująca w ramach tzw. partnerstwa socjalnego, opierająca się na porozumieniu między partiami politycznymi i grupami interesu, organizacjami reprezentującymi interesy pracodawców i pracowników oraz rządem. Najważniejszą rolę odgrywają w nim powiązana z SPÖ i zdominowana przez ÖGB – Frakcja Socjaldemokratycznych Związków Zawodowych oraz kojarzony z ÖVP i posiadający przewagę w Austriackiej Izbie Gospodarczej – Austriacki Związek Gospodarczy. Ten bipolarny system partnerstwa socjalnego opiera się na konsensusie wypracowywanym między ÖGB i Izbą Gospodarczą, niezależnie od zmian w układzie koalicyjnym, co determinowało również „hiperstabilność” w kształtowaniu polityki gospodarczej i społecznej⁴.

Na przekształcenia systemu II Republiki wpłynęły zmiany preferencji partyjnych Austriaków w latach 70. i 80., zmęczenie bądź rozczarowanie polityką „czerwono-czarnej” koalicji, co w konsekwencji stworzyło korzystne warunki dla zaistnienia mniejszych partii, jak Zieloni czy FPÖ. Również w kontekście historycznym należy analizować szczególne cechy austriackiego społeczeństwa – Anton Pelinka pisał o pewnym „opóźnieniu w rozwoju ekonomicznym i politycznym”⁵ oraz procesie kształtowania austriackiej tożsamości. Biorąc pod uwagę aspekt ekonomiczny, podkreśla się tu przede wszystkim przypisywanie niewielkiego znaczenia gospodarce rynkowej i liberalizmowi gospodarczemu w porównaniu z krajami Europy Zachodniej, co tłumaczy ukształtowanie się rdzenia austriackiego korporacjonizmu – partnerstwa socjalnego.

Z kolei austriacka tożsamość narodowa zaczęła kształtować się dopiero po II wojnie światowej⁶ i należy ją postrzegać w kontekście siedmiu lat powszechnie przez Austriaków akceptowanego wcielenia do Rzeszy – Anschlusu (od 1938 r.).

³ Idem, *Die FPÖ im internationalen...*, s. 4.

⁴ *Ibidem*; J. Sroka, *Analiza funkcjonowania instytucji dialogu społecznego na poziomie województw. Raport z badań wojewódzkich komisji dialogu społecznego*, Warszawa 2009, [w:] www.dialog.gov.pl/files/pub/Analiza_funkcjonowania_instytucji_dialogu_WKDS_J_Sroka_z.pdf, s. 13–15; A. Pelinka, *Die FPÖ im internationalen...*

⁵ *Ibidem*, s. 6–7.

⁶ A. Romejko, *Przemiany austriackiej tożsamości narodowej*, [w:] *Procesy migracyjne w kontekście przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, red. E. Polak, J. Leska-Ślęzak, Pelplin 2007, s. 277–287.

Podjęte po 1945 r. działania elit politycznych miały na celu umocnienie w społeczeństwie austriackim przekonania o byciu narodem państwowym (*Staatsnation*).

Zdanie austriackiego społeczeństwa nt. „Kim jesteśmy” ewoluowało od postawy postrzegania się jako Niemców, do powszechnego uznania bycia Austriakami, narodem niezależnym od niemieckiego⁷.

Ustrój demokratyczny, którego zasady wyznaczała przywrócona w 1945 r. konstytucja Austrii z 1 października 1920 r.⁸, był dla Austriaków konsekwencją porażki militarnej i wynikiem zewnętrznego dyktatu – politycznej woli aliantów.

Niemal wiek Austria była pojęciem, pod którym rozumiano dynastię, wielonarodową wspólnotę, później „drugie państwo niemieckie” i wreszcie własną narodowość⁹.

Jednocześnie zawarte w deklaracji moskiewskiej z 30 października 1943 r.¹⁰ stwierdzenie o Austrii jako pierwszej ofierze hitlerowskiej ekspansjonistycznej polityki, wykorzystywane było w późniejszym okresie w grze politycznej i stało się istotnym elementem dominującej w niej retoryki. To, że Austria została wyzwolona spod okupacji hitlerowskich Niemiec potwierdza również preambuła tzw. Układu państwowego z 1955 r.¹¹ Tym samym, jak napisał ksiądz Adam Romejko:

[...] u podstaw procesów narodotwórczych stoi m.in. „błogosławiona wina” przedstawicieli austriackiej elity. W obliczu zagrożenia narodowego bytu, jakim była okupacja aliancka, wykorzystano stwierdzenie, że Austria była pierwszą ofiarą polityki Adolfa Hitlera. Umożliwiło to dokonanie reinterpretacji najnowszej historii, w ramach której odpowiedzialność za zbrodnie wojenne zrzucono na naród niemiecki. Aby to mogło dobrze funkcjonować, konieczne było uznanie, że Austriacy są narodem niezależnym od niemieckiego. Z biegiem czasu opinia ta została zaakceptowana przez większość społeczeństwa. Obecnie jest ona powszechnie przyjmowana¹².

Z kolei autorka biografii Haidera, Christa Zöchling, tak opisuje oficjalną austriacką interpretację własnej historii:

[...] na przeszkodzie trudnemu przyznaniu się do faktu, iż pierwsza ofiara Hitlera musi zobaczyć w sobie również sprawcę, leżało wprowadzenie po wojnie pojęcia *Befreiung* (oswobodzenie), które na dziesiątki lat zakorzeniło się w zbiorowej świadomości. Powiązanie Austrii z reżimem hitlerowskim tym samym uznane zostało za tabu. Ambiwalencję tego stwierdzenia Haider dostrzega jedynie w natychmiastowym oburzeniu swych przeciwników. Białe plamy w historii, które w kraju tym powstały w wyniku przemilczania ciemnych czasów, doprowadziły do zrodzenia mitu ofiary, w którym każdy mógł się odnaleźć: socjaldemokraci, chrześcijańscy demokraci, a nawet wielu członków NSDAP; o ile w 1945 r. przystąpili do którejś z partii rządzących,

⁷ *Ibidem*, s. 285.

⁸ W wersji z 1929 r. wraz z późniejszymi zmianami.

⁹ A. Pelinka, *Die FPÖ im internationalen...*, s. 7.

¹⁰ W. Kleindel, *Österreich, Daten zur Geschichte und Kultur*, Wien 1995, s. 373.

¹¹ *Präambel des österreichischen Staatsvertrages von 1955*, [w:] H. Siegler, *Österreich. Chronik 1945–1972*, Wien 1973, s. 335.

¹² A. Romejko, *Przemiany...*, s. 287.

a także oczywiście samo państwo austriackie, którego przez siedem lat w ogóle nie było na mapie świata. Uchodzenie za ofiarę było w tym kraju zawsze wygodną formą egzystencji. O prawdziwych ofiarach oczywiście nigdy nie było mowy¹³.

FPÖ jako populistyczna partia skrajnej prawicy

Populizm „zasadza się na żądaniu, by «lud» wynieść ponad «innych» – rządzących, klasę polityczną lub tych, którzy nie jawią się jako immanentna część ludu, którzy są postrzegani jako «obcy» lub «inni»”¹⁴.

Charakteryzuje się specyficzną techniką,

[...] polegającą na mobilizowaniu zwykłych ludzi przeciwko „tym na górze” [...] przeciwko wszelkim formom rządów przedstawicielskich, przeciwko demokracji przedstawicielskiej. Współczesny populizm w całej Europie wzywa jednym głosem do demokracji: żąda więcej demokracji w sensie plebiscytów, referendum¹⁵.

Jednocześnie definiując demokrację jako rządy większości, skłania się ku marginalizacji bądź ignorowaniu podstawowych praw mniejszości czy jednostki. Wolnościowa Partia Austrii wpisuje się w ten nurt. Członkowie tej partii umiejętnie wyciągnęli korzyści zarówno z uwarunkowań historycznych, jak i rozwarstwienia austriackiej tożsamości. To, co po 1945 r. początkowo wydawało się historyczną skazą, stało się kartą przetargową FPÖ w rywalizacji o udział we władzy. Marginalizacja partii w systemie politycznym II Republiki pozwoliła na rozwinięcie populistycznego profilu. Ich wiarygodność potwierdzał fakt, że rzeczywiście nie należeli do tych „na górze”, zatem mogli reprezentować tych „na dole”. Dychotomiczne postrzeganie społeczeństwa i polityki stało się jedną z cech Wolnościowej Partii Austrii, przesądzającej o jej populistycznym charakterze. Od momentu utworzenia w 1956 r. ostrze krytyki FPÖ skierowane było na scenę polityczną II Republiki, od mechanizmów demokracji proporcjonalnej, przez konsensus i korporacjonizm po partnerstwo socjalne. Akcentowali przy tym plebiscytowy komponent demokracji, przeciwstawiając go przedstawicielskiemu. FPÖ występowała w imieniu tych, którzy rozumieli się jako „dół”, przeciw określanemu jako „kartel” ośrodkowi władzy, który uosabiali „ci na górze” – SPÖ i ÖVP oraz ÖGB i Austriacka Izba Gospodarcza. Co więcej, Wolnościowa Partia Austrii była zarówno partią wyalienowaną z kształtowania sceny politycznej po II wojnie światowej, a z drugiej strony reprezentowała tradycyjny nacjonalistyczny („wszechniemiecki”) obóz polityczny, współtworzący od ponad pół wieku austriacki system partyjny, wraz z socjalistami i chadecją¹⁶.

¹³ C. Zöchling, *Haider, kim jest*, Kraków 2000, s. 51.

¹⁴ A. Pelinka, *Populizm w Europie – w poszukiwaniu znaczenia mglistego pojęcia*, [w:] *Populizm w Europie. Defekt i przejaw demokracji?*, red. J. M. De Waele, A. Paczeński, Warszawa 2010, s. 18.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ A. Pelinka, *Die FPÖ im internationalen...*, s. 3.

Silne osadzenie FPÖ w społeczeństwie, jak i początkowo wymuszony, a zarazem możliwy dystans wobec jego politycznej kultury umożliwił i tym samym ułatwił jej rozwinięcie dyskursu populistycznego oraz implikował istotną funkcję w austriackim krajobrazie politycznym¹⁷. Ta izolacja w stosunku do centrum austriackiej polityki tłumaczy również niższy poziom organizacji partyjnej w porównaniu z ÖVP i SPÖ. Od 1986 stało się to atutem FPÖ w jej populistycznej aktywności.

Analizując Austriacką Partię Wolnościową, wskazuje się przede wszystkim jej tradycję, łączącą elementy nacjonalizmu niemieckiego i liberalizmu¹⁸ oraz korzenie sięgające austriackiej NSDAP, która w latach 1930–1933 wchłonęła obie reprezentowane w austriackiej Radzie Narodowej narodowo-liberalne ugrupowania ziemiańskie – Wielkoniemiecką Partię Ludową i Związek Ludowy. FPÖ jest następczynią powstałego w 1949 r. Związku Niezależnych (VDU, Verband der Unabhängigen), do którego zarówno członków, jak i wyborców należeli wszyscy ci, którzy nie akceptowali „czerwono-czarnej” koalicji SPÖ i ÖVP – liberałowie, monarchiści, antyklerykalni konserwatyści, a przede wszystkim dawni naziści, pozbawieni możliwości sprawowania wyższych urzędów, a w 1945 r. także prawa wyborczego¹⁹. Z austriackiej NSDAP rekrutowała się ponadto duża część kierownictwa VDU i FPÖ²⁰.

Do 1986 r. FPÖ nie udało się osiągnąć 10% poparcia, w latach 1956–1983 oscylowało ono między 5 a 7,7%²¹. Pierwszy raz w swojej historii weszła w skład rządu w 1983 r. na trzy lata, jako partner socjalistów.

Charakterystyczną cechą prawicowego populizmu FPÖ są postawy rewizjonistyczne, prezentowane przede wszystkim po objęciu przywództwa partii przez Jörga Haidera w 1986 r. W swoich wypowiedziach przez dobór odpowiedniego słownictwa podtrzymywał on pamięć o narodowym socjalizmie. Wykorzystując wspomniany wyżej motyw Austrii jako ofiary hitlerowskich Niemiec, a w konsekwencji okupacji alianckiej, sięgano także po sentymenty antyżydowskie²². I choć reinterpretacja Anschlussu Austrii, jako aktu wrogiego mocarstwa i uwolnienie społeczeństwa austriackiego od odpowiedzialności za nazistowską przeszłość, nie były znamienne wyłącznie dla FPÖ²³, ale także dla dużej części społeczeństwa au-

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Szerzej zob.: T. von Livonius-Freiherr von Eyb, *Die ideologische Entwicklung der FPÖ unter Jörg Haider*, Baldham 2002, s. 14–38.

¹⁹ A. Romejko, *Miejsce i rola Austriackiej Partii Ludowej we współczesnej Austrii*, [w:] *Partie chłopskie i ludowe w Polsce oraz Europie Środkowo-Wschodniej (1989–2009)*, red. J. Gmitruk, A. Indraszczyk, S. Stepka, Warszawa 2010, s. 299–300.

²⁰ Pierwszym przewodniczącym FPÖ był Anton Reinthaller, były członek NSDAP, były minister w narodowosocjalistycznym rządzie Seyss-Inquarta utworzonym po Anschlussie, sekretarz stanu w Ministerstwie ds. Żywności Rzeszy, generał SS.

²¹ A. Pelinka, *Die FPÖ im internationalen...*, s. 5.

²² Idem, *Populizm...*, s. 29.

²³ Jak na przykład afera związana z osobą Kurta Waldheima w 1986 r, który m.in. przemilczał fakt, że należał do nazistowskich organizacji, był oficerem Wehrmachtu w Salonikach podczas deportacji tamtejszych Żydów i mimo to został prezydentem federalnym Austrii (w latach 1986–1992), a także był sekretarzem generalnym ONZ w latach 1972–1981, czy skład gabinetu kanclerza Brunona Kreisky'ego z 1970 r., w którym czterech z jede-

striackiego²⁴, stały się one stałym elementem populistycznego dyskursu tej partii. Tym samym potrafiła ona przyciągnąć elektorat, dla którego „1938 nie był rokiem obcej okupacji, natomiast 1945 – nie był rokiem wyzwolenia”²⁵. FPÖ buduje swój populistyczny i skrajnie prawicowy wizerunek na równoważeniu sprzeczności, wynikających z bycia ugrupowaniem zakorzenionym ale jednocześnie wyalienowanym w austriackim systemie politycznym.

Populizm FPÖ trafia do charakterystycznej grupy wyborców – tych którzy obawiają się postępującej z globalizacją modernizacji, ich poczucie bezpieczeństwa socjalnego jest silnie skorelowane z potrzebą istnienia kozła ofiarnego, przybierając postać ksenofobicznego nacjonalizmu i skłonności do negowania procesu integracji europejskiej i artykułowania zagrożeń z nią związanych. Przeważają tu mężczyźni, młodzież, osoby bez wyższego wykształcenia oraz silnej przynależności religijnej i związkowej²⁶.

Jako partia skrajnie prawicowa, FPÖ ujmuje w dychotomicznych kategoriach także stosunek do obcych narodowości. Nieodłączna dla populizmu tendencja do elitaryzmu i wykluczania „innych”, przybiera tu formę wyraźnego odgraniczenia własnego narodu oraz wrogości wobec obcokrajowców. Ponadnarodowe migracje, a także związana z nimi mobilność zarobkowa, stanowią zagrożenie tożsamości i bezpieczeństwa narodowego. Na tej argumentacji opiera się również negacja procesu poszerzania i pogłębiania Unii Europejskiej. Z jednej strony transferowi kompetencji na poziom unijny towarzyszy ograniczanie suwerennych uprawnień państwa, a z drugiej wymykający się spod kontroli władz państwowych proces ponadnarodowej integracji gospodarczej zagraża z punktu widzenia ochrony i bezpieczeństwa własnej nacji. Panujące w tym zakresie obawy i uprzedzenia społeczeństwa austriackiego stały się dobrą pożywką dla politycznych ambicji polityków FPÖ. Przykładem są tu zainicjowane przez tę partię społeczne inicjatywy ustawodawcze na temat obcokrajowców (1993), przeciw członkostwu Austrii w unii gospodarczo-walutowej (1997), czy elektrowni jądrowej w Temelinie (2002) oraz mobilizacja społeczeństwa przeciw poszerzeniu UE na wschód.

Wpływ charyzmatycznego przywództwa Jörga Haidera na założenia programowe i działalność FPÖ

Za rządów Haidera Austriacka Partia Wolnościowa zaostrzyła swój populistyczny profil, pozyskała elektorat wywodzący się przede wszystkim z klasy robotniczej,

nastu ministrów było w przeszłości wysoko postawionymi nazistami (por.: R. Mitten, *The Politics of Antisemitic Prejudice: The Waldheim Phenomenon in Austria*, Colorado 1992).

²⁴ A. Rubiniowicz-Gründler, *50 lat temu Austria odzyskała suwerenność, do dziś ma kłopoty ze swą historią*, www.wyborcza.pl/1,75515,2709625.html, 15.05.2005 [kwiecień 2011].

²⁵ A. Pelinka, *Die FPÖ im internationalen...*, s. 8.

²⁶ *Ibidem*, s. 9.

by tym samym z małej partii mieszczańsko-chłopskiej, przekształcić się w średniej wielkości partię proletariacką. Znaczny wzrost poparcia partii wśród austriackiego społeczeństwa, z 5% w 1983 r. do 26,9% w 1999 r., pozwolił FPÖ na współtworzenie od 4 lutego 2000 r. gabinetu koalicyjnego z Austriacką Partią Ludową (ÖVP). Mimo upadku rządu, przedterminowych wyborów w 2002 r. i w konsekwencji znacznej utraty głosów przez Partię Wolnościową (spadek do 10%), koalicja ÖVP-FPÖ została ponowiona i przetrwała do końca kadencji.

Wśród źródeł sukcesu FPÖ eksponuje się przede wszystkim szczególną zdolność Haidera do przenoszenia konfliktów i sporów tożsamościowych na podstawowy poziom dyskursu politycznego. Potrafił wytknąć słabość austriackiej demokracji, opierającej się na klientelizmie polityce wielkiej koalicji oraz przypisać FPÖ rolę reprezentanta i zarazem autentycznego głosu wykluczonych z udziału w sprawowaniu władzy. W politycznych debatach FPÖ dominowała retoryka podziału na „swoich” i „obcych”, przyjaciół i wrogów, do tych ostatnich Haider zaliczał także przeciwnie mu elity intelektualne, przedstawiciele świata nauki i sztuki²⁷. Identyfikował się z ludem pracującym, „milczącą większością ciężko pracujących i lojalnych obywateli”²⁸.

Haider urodził się 26 stycznia 1950 r. jako syn szewca Roberta Haidera i nauczycielki Dorothei Rupp – oboje rodzice w młodości byli zagorzałymi zwolennikami narodowego socjalizmu – ojciec już jako 15-latek był członkiem Hitlerjugend²⁹. Dzieciństwo i młodość zaważyły na jego „kręgosłupie ideologicznym”, dobrze znana była mu sytuacja osób należących do „generacji żołnierzy”, ich wykluczenia z życia społecznego i politycznego w okresie powojennym. Stąd też wynika szacunek i publiczna obrona pokolenia wojennego, charakterystyczne dla jego często kontrowersyjnych wypowiedzi i publikacji, jak na przykład nazywanie niemieckich obozów koncentracyjnych „obozami karnymi”. Mimo trudnej sytuacji finansowej Haider mógł uzyskać wykształcenie wyższe i doktorat z zakresu prawa³⁰.

Haider dwukrotnie był premierem rządu krajowego Karyntii (1989–1991 i 1999–2008). Jednak kontrowersyjna pochwała polityki zatrudnienia III Rzeszy wygłoszona na posiedzeniu Karyntkiego Landtagu 13 czerwca 1991 r. kosztowała go utratę stanowiska³¹. W marcu 1992 r. powrócił jako poseł do Rady Narodowej i objął urząd przewodniczącego frakcji FPÖ. Fundamentalna krytyka systemu II Republiki doprowadziła w 1993 r. do rozłamu w łonie partii i oddzielenia się jej liberalnego skrzydła, na czele z Heide Schnidtl i Friedhelmem Frischenschlagerem,

²⁷ A. Murphy, *The Role of Kultur in the Austrian Freedom Party's Political Strategy under Jörg Haider*, „The Contours of Legitimacy in Central Europe: New Approaches in Graduate Studies”, European Studies Centre, St. Antony's College Oxford, 24–26 May 2002, www.users.ox.ac.uk/~oaces/conference/papers/Anthony_Murphy.pdf (kwiecień 2001).

²⁸ J. Haider, *Die Freiheit, die ich meine*, Frankfurt a. Main 1993, s. 53.

²⁹ Szerzej zob.: C. Zöchling, *Haider...*, s. 23–49; T. von Livonius-Freiherr von Eyb, *Die ideologische Entwicklung der FPÖ...*, s. 39–40.

³⁰ W 1976 r. otrzymał stypendium na Uniwersytecie Columbia.

³¹ C. Zöchling, *Haider...*, s. 189.

którzy utworzyli Forum Liberalne. Zwycięstwo FPÖ w marcu 1999 r. w wyborach do Karyńskiego Landtagu (42,1%) pozwoliło Haiderowi ponownie objąć urząd premiera, a następnie, wspomniane już 26,9% poparcia w październiku w wyborach na poziomie federalnym do Rady Narodowej – implikowało drugie miejsce populistów za ÖVP i było największym sukcesem FPÖ do tamtego czasu.

Od objęcia przywództwa partii we wrześniu 1986 r., działania Haidera koncentrowały się zarówno na pozyskaniu i utrzymaniu tradycyjnego narodowo-niemieckiego elektoratu, jak i na zjednaniu nowych wyborców. Jego celem był powrót do klasycznego trzeciego obozu politycznego, gwarantującego stabilność partii, a także rozwinięcie swoich wpływów na strefę wpływów koalicji rządzącej. Haider kusił społeczeństwo obietnicami walki z przywilejami partyjnymi i proporcjonalnym systemem „czerwono-czarnych”, wytykał publicznie m.in. rozdawanie służbowych mieszkań i stanowisk według preferencji partyjnych. W związku z postępującym procesem globalizacji uważał, że państwo powinno podjąć środki w celu ochrony rodzimej gospodarki i siły roboczej przed negatywnymi konsekwencjami wolnej konkurencji, proponował wprowadzenie ceł ekologiczno-humanitarnych.

Kolejne kontrowersje wywołała jego wypowiedź w 1988 r., że uznaje naród austriacki za

[...] ideologicznego potworka, ponieważ przynależność narodowa to jedno, a przynależność państwowa to całkiem co innego [...] zatem jeśli ktoś uważa się za słoweńskiego czy chorwackiego Austriaka [...] może również za niemieckiego³².

Wiązało się to ze wspomnianym wyżej procesem kształtowania tożsamości austriackiej,

[...] naród austriacki był po 1945 roku tworem ideologicznym powstałym w drodze aktu administracyjnego. Austria zdecydowała się po wojnie na zmianę narodowości, ponieważ takie było życzenie polityki zagranicznej³³.

Haider uważał zatem kulturą tożsamość austriacką za sztuczną. Pod jego wodzą FPÖ w połowie lat 90. stopniowo odeszła od narodowo-niemieckiej identyfikacji na rzecz eksponowania patriotyzmu austriackiego i przyjęła strategię totalnej konfrontacji z istniejącym systemem. Wykorzystywanie instrumentu społecznej inicjatywy ustawodawczej jako wyrazu negacji rządów „czerwono-czarnej” koalicji przełożyło się na wzrost poparcia w grupie osób niezadowolonych istniejącym systemem. Haider konsekwentnie dążył do stworzenia na gruncie partii nowej politycznej alternatywy, czemu służyć miała wymiana składu członkowskiego i otwarcie partii na młodych.

Ważnym elementem dyskursu populistycznego FPÖ stał się postulat restrykcyjnej polityki wobec obcokrajowców. Obawy społeczeństwa austriackiego

³² *Ibidem*, s. 157, T. von Livonius-Freiherr von Eyb, *Die ideologische Entwicklung der FPÖ...*, s. 48.

³³ C. Zöchling, *Haider...*, s. 158.

wynikały z napływu taniej i nielegalnej siły roboczej (głównie z Węgier i Czech), a także problemu azylantów z byłej Jugosławii. FPÖ zainicjowała i przeprowadziła w 1993 r. 12-punktową społeczną inicjatywę ustawodawczą „Najpierw Austria” – pozostałe partie skrytykowały ją, uznając za wyraz ksenofobicznych uprzedzeń i wrogości wobec obcokrajowców. W referendum wzięło udział 7,4% uprawnionych do głosowania, nie spełniło ono jednak oczekiwań populistów (417 tys. głosów, a liczone na 500 do miliona)³⁴. W poprzedzających głosowanie badaniach opinii publicznej, aż 76% Austriaków opowiedziało się za wstrzymaniem dalszej emigracji, a 66% za czasowym zawieszeniem prawa do azylu. Populiści postulowali m.in. blokadę dla napływu dalszych emigrantów do czasu zmniejszenia zapotrzebowania na mieszkania i spadku bezrobocia do 5%, ochronę tożsamości kulturowej (najwyżej do 30% dzieci w klasie mogli stanowić obcokrajowcy), eliminację zagrożeń w obszarze gospodarczym i socjalnym wynikających z napływu emigrantów, także w obszarze bezpieczeństwa państwa i zmniejszenia przestępczości³⁵. Zdaniem Haidera

Poprzez napływ obywateli innych państw chcą oni spowodować powolne zmiany w strukturze narodu państwa oraz oczekiwaną z utęsknieniem destabilizację systemu politycznego³⁶.

W związku z powyższym, hasło „Stop migracji” i ochrona rodzimych miejsc pracy, pozwoliły populistom na poszerzenie kręgu wyborców. W swojej książce *Die Freiheit, die ich meine* Haider podkreślał wagę własnej narodowości i państwa, w przeciwieństwie do społeczeństwa wielonarodowego, które odrzucił³⁷.

Kolejny element założeń programowych FPÖ w okresie rządów J. Haidera dotyczył wypracowanej przez niego idei III Republiki, opierającej się na większej demokratyzacji systemu, zmianie konstytucji i wspólnocie socjalnej. Zasadniczymi składnikami nowego systemu miały być mechanizmy demokracji bezpośredniej, wzmocnienie egzekutywy, osłabienie partnerstwa socjalnego i państwowych instytucji oraz wzmocnienie federalizmu. Strategia zmiany systemu forsowana przez Haidera wzbudziła rozgłos i wywołała protesty³⁸.

Ta koncepcja była również przejawem ewolucji partii populistycznej od czyisto kontestującej aparat partyjny do żądającej reformy systemu i przejścia do III Republiki. Widoczne jest to zwłaszcza w założeniach *Deklaracji austriackiej* Haidera, przygotowanej w ramach kampanii wyborczej w 1994 r. Jej motto brzmiało: „Chodzi o więcej. Chodzi o demokratyczną Austrię”³⁹.

Od 1995 r., a zatem im bardziej realna stawała się możliwość współtworzenia rządu, można zaobserwować stopniowe odchodzenie od bardziej radykalnych

³⁴ T. von Livonius-Freiherr von Eyb, *Die ideologische Entwicklung der FPÖ...*, s. 54.

³⁵ *Ibidem*, s. 161.

³⁶ J. Haider, *Freiheit...*, s. 76.

³⁷ *Ibidem*, s. 91–93.

³⁸ T. von Livonius-Freiherr von Eyb, *Die ideologische Entwicklung der FPÖ...*, s. 55.

³⁹ *Ibidem*, s. 60.

akcentów w odniesieniu do fundamentalnej opozycji systemu. FPÖ ostatecznie zdystansowała się od „wszechniemieckiej” identyfikacji partii oraz postulowała poszerzenie kompetencji państwa w obszarze socjalnym, występując w charakterze adwokata osób o niskich i średnich zarobkach. W przyjętym 30 października 1997 r. w Linzu programie partii, wśród priorytetów FPÖ znalazły się: austriacki patriotyzm, demokracja bezpośrednia, idea wspólnoty socjalnej, natomiast postulat związany z liberalizmem zszedł na plan dalszy i dotyczył redukcji instytucji państwowych⁴⁰.

Zgodnie z dewizą „Przekształcać, odnawiać, zmieniać”, J. Haider występował zarówno w roli rebelianta, walczącego z potężnym politycznym establishmentem, jak i nonkonformisty – Robin Hooda broniącego biednych i pokrzywdzonych⁴¹. Jego osoba budziła kontrowersje zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Wizyta u Saddama Husajna w lutym 2002 r. i deklaracja solidarności Austrii z Irakijczykami, wywołała ogólne oburzenie i odebrana została jako „policzek wymierzony w twarz Zachodu”⁴².

Czy jako „adwokat pokrzywdzonej generacji wojennej”, bądź Austriak sprzeciwiający się panoszącej się unijnej biurokracji – karyncki polityk potrafił ożyć w opinii publicznej podziały polityczne na tle istniejących napięć społecznych i kulturowych. Wybór zagadnień, dotyczących kwestii tożsamości/identyfikacji, pozwolił mu na kształtowanie własnego wyraźnego profilu, w odróżnieniu od innych. Co więcej, poddał krytyce praktyki i zależności rządzące austriacką sceną polityczną, które dotychczas traktowano jako normalne⁴³. Niczym kameleon zmienił swój wizerunek, wyróżniał się znakomitą kondycją fizyczną i zamiłowaniem do szybkiej jazdy samochodem, otaczał się młodymi, opalonymi *yuppies*, potrafił zbliżyć się i zjednać zwykłych obywateli. Jego autoprezentacja przyciągała media i jednocześnie wzbudzała zainteresowanie.

Populistyczne wypowiedzi Haidera, a także slogany wyborcze FPÖ, typu „On Was nie okłamał”, „Oni są przeciwko niemu, bo on jest z Wami”⁴⁴, roszczące sobie prawo do reprezentowania ludu związane były z obietnicą wiarygodności partii i jej postulatów. W ślad za tym w obliczu oskarżeń o korupcję i nepotyzm, Haider przeprowadził czystki w szeregach własnej partii⁴⁵. Również współtworzenie rządu przez FPÖ wiązało się z zagrożeniem utraty dotychczasowego profilu partii, odejścia od zbyt radykalnych treści programowych, a jednocześnie jej wymuszoną normalizacją i konformistyczną postawą (Haider często powoływał się na przykład niemiecki – Sojusz '90/Zielonych, którzy w wyniku wejścia do koalicji rządowej z SPD stracili na swoim dotychczasowym pacyfistycznym profilu)⁴⁶.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 66.

⁴¹ L. Probst, *Die Erzeugung „vorwärtsgerichteter Unruhe”...*; T. von Livonius-Freiherr von Eyb, *Die ideologische Entwicklung der FPÖ...*, s. 119.

⁴² *Irak-Reise. Entsetzen über Haiders Besuch bei Saddam*, „Spiegel”, online, 12.02.2002.

⁴³ S. Reinfeldt, *Nicht-wir und Die-da. Studien zum rechten Populismus*, Wien 2000, s. 120.

⁴⁴ C. Zöchling, *Haider...*, s. 153.

⁴⁵ L. Probst, *Die Erzeugung „vorwärtsgerichteter Unruhe”...*, s. 5.

⁴⁶ J. Haider, *Die Freiheit...*, s. 14.

Stając się częścią gabinetu koalicyjnego austriaccy populiści weszli w skład krytykowanego przez siebie systemu i klasy politycznej. Wyzwaniem zatem było zachowanie wyjątkowego statusu partii niejako poza ramami systemu II Republiki, stawiając sobie jednocześnie za cel jego przekształcenie w imieniu dotychczasowego elektoratu. Obawa przed „skorumpowaniem” przez władzę i realiami politycznymi była jednym z czynników, które wpłynęły na wycofanie się Haidera z szeregów rządowych. L. Probst, komentując te doświadczenia Haidera, stwierdził, że „potknął się [on] o własny narcyzm i skłonność do megalomanii”⁴⁷, ale jego znakomity polityczny instynkt, zawsze do tej pory podpowiadał mu, jak z porażek wyciągnąć zwycięstwo.

Polityka europejska i wpływ na politykę zagraniczną Austrii

Do początku lat 90. FPÖ była partią proeuropejską i programowo stała na stanowisku przystąpienia Austrii do UE, w przeciwieństwie do SPÖ i ÖVP, dla których barierą był zapisany w układzie państwowym z 1955 r. status państwa neutralnego⁴⁸. Zmiana w obszarze polityki europejskiej tego ugrupowania nastąpiła w 1991 r., po rozpoczęciu negocjacji akcesyjnych przez gabinet SPÖ i ÖVP w 1989 r., zaczęto akcentować negatywne strony związane z integracją. Punktem kulminacyjnym był natomiast rok 1992 r. i wejście w życie traktatu z Maastricht, odrzucanego przez populistów w perspektywie referendum na temat członkostwa Austrii w UE (1994). J. Haider występował w roli „advokata narodu”, wprawdzie opowiadał się za zjednoczoną Europą, ale sprzeciwiał dalszemu obciążaniu austriackiego podatnika i ograniczaniu suwerenności państwa. Mimo antyeuropejskiej kampanii, dwie trzecie społeczeństwa opowiedziało się za akcesją i w ślad za tym, w 1995 r. Austria weszła w skład państw członkowskich UE⁴⁹.

Od tego momentu do katalogu europejskich postulatów FPÖ włączono m.in.: reformę instytucji unijnych, tak by możliwe było zachowanie narodowych interesów państw członkowskich, zagwarantowanie wysokich austriackich standardów dotyczących ochrony środowiska i polityki socjalnej, wykluczenie energetyki jądrowej, ochronę przed wykupem ojczyzny przez obcokrajowców, a także ograniczenie charakteru organizacji do sfery gospodarki i bezpieczeństwa⁵⁰.

W programie partii z 1997 r. eksponuje się znaczenie „austriackiej tradycji z regionalnymi szczególnościami” oraz działania zapobiegające „masowym usiłowaniam UE do ujednoczenia i niwelowania”⁵¹. Bowiem

⁴⁷ L. Probst, *Die Erzeugung „vorwärtsgerichteter Unruhe”...*, s. 67.

⁴⁸ T. von Livonius-Freiherr von Eyb, *Die ideologische Entwicklung der FPÖ...*, s. 187.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 55.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 190.

⁵¹ „Linzer Parteiprogramm der FPÖ von 1997“, Kapitel III: Österreich zuerst!, Artikel 4.

Europa jest czymś więcej niż pojęciem geograficznym. Opiera się na chrześcijańsko-zachodniej wspólnocie wartości [...]. Pojęcie Europa nie może zostać zredukowane ani do znaczenia geograficznego, ani do ponadnarodowej organizacji, tak jak interpretuje to Unia. Europa reprezentuje na gruncie historycznie wyrosłej wspólnoty wartości, różnorodność narodów, grup narodowych, regionów, państw oraz związków państwowych⁵².

Zatem z wyjątkiem obszarów polityki gospodarczej oraz rozwoju wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony, populiści sprzeciwiają się przenoszeniu suwerennych kompetencji państwa na poziom wspólnotowy. W związku z powyższym, bliższa FPÖ i jej przewodniczącemu była idea integracji w ramach tzw. Europy ojczyzn. Stosunek Wolnościowej Partii Austrii do kwestii bezpieczeństwa kształtuje ponadto przekonanie o jego gwarancjach w ramach poszerzonego Paktu Północnoatlantyckiego.

[...] dlatego należy poprzez dalszy rozwój NATO, jako obecnie jedyne funkcjonującego i efektywnego systemu kolektywnego bezpieczeństwa, stworzyć europejski kolektywny system bezpieczeństwa⁵³.

FPÖ opowiadała się zatem za odejściem od neutralności jako instrumentu polityki obronnej Austrii oraz przystąpieniem do systemu bezpieczeństwa NATO i UZE. Nacjonalistyczne akcenty dotyczą natomiast polityki zatrudnienia, restrykcyjnych ograniczeń dostępu do krajowego rynku pracy, bowiem w przekonaniu tej partii, Austria nie jest państwem imigranckim⁵⁴.

Ochronie tak pojętych austriackich interesów w procesie integracji europejskiej służyło zainicjowane przez FPÖ referendum przeciw udziałowi Austrii w Unii Gospodarczo-Walutowej w 1997 r.⁵⁵, a także „veto przeciwko Temelinowi” w 2002 r. W przypadku tego ostatniego, populiści próbowali jednocześnie wywrzeć nacisk na politykę poszerzenia UE na wschód. Chodziło o uzyskanie od austriackiego rządu zobowiązania, że dopóki Czesi nie zamkną elektrowni w Temelinie, Austria będzie blokować ich akcesję. Łączyło się to ponadto ze szczególnie drażliwą kwestią w stosunkach Czech z Austrią i Niemcami, związaną z wysiedleniem Niemców sudeckich i problemem unieważnienia dekretów Beneša z 1946 r.⁵⁶

Udział skrajnie prawicowej Austriackiej Partii Wolnościowej (FPÖ) w gabinetach koalicyjnych z Austriacką Partią Ludową (ÖVP) w lutym 2000 r. wywołał ostrą reakcję państw członkowskich Unii Europejskiej. Już 31 stycznia 2000 r. w oficjalnej nocie UE zagroziła zamrożeniem bilateralnych stosunków z Austrią, jeśli dojdzie do koalicji z FPÖ. 4 lutego Izrael wycofał swojego ambasadora z Wiednia, co jeszcze bardziej pogorszyło obraz partii w świecie. Wolnościowa

⁵² *Ibidem*, Kapitel VI: Schicksalsgemeinschaft Europa, Artikel 1.

⁵³ T. von Livonius-Freiherr von Eyb, *Die ideologische Entwicklung der FPÖ...*, s. 191.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 163.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 165–168.

⁵⁶ W przyjętej 9 listopada 2002 r. przez Parlament Europejski rezolucji w tej sprawie uznano m.in., że nie stanowią one przeszkody dla przystąpienia Czech do UE.

Partia Austrii identyfikowana była przez pryzmat restrykcyjnej polityki wobec obcokrajowców, a także reinterpretacji i afirmacji przeszłości nazistowskiej.

We wrześniu 2000 r. grupa tzw. Trzech Mędrców⁵⁷ przygotowała raport⁵⁸ na temat rozwoju politycznej natury FPÖ oraz stosunku partii do podstawowych wartości, na których opiera się integracja europejska. Zalecono w nim wznowienie stosunków z Austrią i bezcelowość dalszego bojkotu. Stwierdzono w nim m.in., że podjęte przez kraje UE w lutym 2000 r. instrumenty izolacji dyplomatycznej w stosunku do rządu FPÖ/ÖVP, były wprawdzie skuteczne, ale ich kontynuacja we wrześniu nie ma sensu⁵⁹.

Podsumowanie

Populizm, ekstremizm prawicowy i zakorzenienie w tradycji narodowego socjalizmu wyznaczają charakter Wolnościowej Partii Austrii, a także tłumaczą jej szczególny charakter w porównaniu z innymi europejskimi partiami skrajnej prawicy. W dyskursie politologicznym zestawieniu właśnie tych elementów przypisuje się zarówno przyczynę sukcesu FPÖ na arenie krajowej, jak i wywołaną nim międzynarodową reakcję. Jednocześnie niezwykle interesująca w tym kontekście jest rola charyzmatycznych polityków, potrafiących pociągnąć za sobą *vox populi*, godząc w przyjęty konsensus elit politycznych i intelektualnych.

Takim charyzmatycznym przywódcą niewątpliwie był Jörg Haider, posiadający zdolność do polaryzacji austriackiego społeczeństwa, a także mobilizacji poparcia zróżnicowanych grup społecznych, dzięki któremu FPÖ odniosła błyskawiczny sukces wyborczy.

Wielostronność problematyki podejmowanej przez FPÖ pozwala ją określić nie tylko w kategoriach prawicowej partii protestu, ale także ugrupowania o profilu lewicowym, bowiem artykułuje interesy pokrzywdzonych, którzy należą do „nas”, a zatem rodaków. Na poziomie krajowym FPÖ występuje przeciw istniejącemu *status quo* determinującemu dyskryminację określonych grup społecznych, natomiast na poziomie europejskim i globalnym – wyraża protest przeciw roszczeniom zagwarantowania równości wobec obcych. To połączenie dwóch populistycznych postaw przekłada się również na dramatyczną zmianę struktury wyborców partii od 1986 r. – i jej ewolucji od małej partii mieszczańsko-chłopskiej do średniej wielkości ugrupowania reprezentującego proletariat, a tym samym zmiany profilu z konserwatywnego na bardziej socjaldemokratyczny.

⁵⁷ W składzie: Martti Ahtisaari, Jochen Frowein, Marcelino Oreja.

⁵⁸ *Aus dem Bericht der drei Weisen zu Österreich „Wir empfehlen nachdrücklich...“*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 12.09.2000, s. 7.

⁵⁹ *Die EU-Partner heben die Sanktionen gegen Österreich auf. Paris hält weitere Wachsamkeit gegenüber der FPÖ für nötig/„Positive Effekte der Isolierung“*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 13.09.2000, s. 1; *Die österreichische Regierung demonstriert Zuversicht. Reaktionen auf den Bericht der „Weisen“/Frankreich für dauerhaften Überwachungsmechanismus*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 12.09.2000, s. 1.

Do priorytetów polityki FPÖ pod przewodnictwem Haidera należały postulaty: demokratyzacji ustroju politycznego II Republiki, restrykcyjna polityka wobec obcokrajowców oraz polityka europejska podporządkowana krytyce wizji federalnej Europy. Jednocześnie FPÖ opowiadała się za odejściem od polityki neutralności i integracją z zachodnioeuropejskim systemem bezpieczeństwa. Tragiczna śmierć Haidera w październiku 2008 r., mimo że osłabiła silnie spersonalizowaną i autorytarnie kierowaną partię, to jednak nie spowodowała znacznego odpływu jej zwolenników. Ponadto zjednoczenie sił austriackiej prawicy na wzór niemieckiej chadecji może przyczynić się do wzrostu jej poparcia i być bodźcem do zwiększenia atrakcyjności wobec ewentualnego koalicjanta, choć trudno sobie wyobrazić ponowny wielki sukces populistów bez blasku charyzmatycznego przywódcy.

Warto jednak podkreślić, że w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 r. FPÖ zdobyła 12,71%, a BZÖ – 4,58% poparcia. Mit Haidera, mimo jego słabości i wad, jest nadal żywo obecny w austriackim społeczeństwie i podtrzymywany przez jego następców⁶⁰.

⁶⁰ Zob.: www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/pl/austria_pl.html [kwiecień 2011].